

předložky vedle sebe, „Naše řeč“ 2000, 83, s. 30–34; *Jemné proměny české věty*, „Sborník prací Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity. Řada jazykovědná“ D2, Opava, s. 33–40; *Centrum a periferie syntaktického popisu*, [in:] *Okraj a střed v jazyce a literatuře*, UJEP, Ústí nad Labem 2003, 134–139; *Současný úzus slova »potazmo«*, [in:] *Konstanty a proměny v českém jazyce a literatuře XX. století*, Wałbrzych–Ostrava 2004, s. 165–171. Cenné jsou i ediční práce na sbornících překladů *Principy strukturní syntaxe I.*, Praha 1974 a spolu s O. Leškou *Principy strukturní syntaxe II.*, Praha 1977.

Svou příslušnost k pedagogické fakultě chápe S. Machová i jako zodpovědnost za pedagogickou praxi v naší základní i střední škole. Vedle péče o školskou terminologii je pravidelnou posuzovatelkou četných učebnic českého jazyka, které díky jejímu náročnému a zodpovědnému přístupu získaly na kvalitě odborné i didaktické. Nedávno dokončila recenzi polské učebnice D. Konderla, I. Konderlová, *Ať se vám daří*, Racibórz 2004.

Zásluhou S. Machové je i to, že v současné době katedra českého jazyka spolupracuje s univerzitou v Erlangenu, Wałbrzychu a Minsku.

V jubilejním připomenutí aktivit a významu S. Machové je snad ještě třeba dodat, že bohatá činnost odborná a organizační a usilovná práce vedoucí katedry se u ní spojuje s charakteristickými osobnostními povahovými rysy, jako je cílevědomost, pracovitost, náročnost k sobě i druhým. Své požadavky a názory však dovede prezentovat vždy taktně, se sobě vlastní elegancí a noblesností, jakož i s pochopením pro starosti a obtíže jiných.

K letošnímu jubileu přejeme naší milé kolegyni doc. S. Machové hodně zdraví, duševní pohody, svěžesti a dalších pracovních úspěchů.

Naděžda Kvítková, Praha

Požehnání k narozeninám Nadi Bayerové

Velké životní jubileum je jednou z příležitostí, kdy se zamýšlíme nad tím, čím jubilanta potěšit a obdarovat. V případě paní docentky Nadi Bayerové bych chtěla vyslovit nějaké hodnotné slovo o tom, že její životní cestu lemují vědecké i osobní úspěchy a že kolem sebe rozdává úžasnou lásku, pochopení a trpělivost. Jak to však vyjádřit?

Na mnohé zlomové i běžné životní situace tohoto druhu pamatuje právě benedikcionál, tj. kniha žehnání. Její podklad pochází z latiny, jednotlivé země pak rity přeložily, přizpůsobily kulturní situaci a zvykům země, schválila ji biskupská konference a kniha se začala používat v běžné liturgické praxi¹. Český benedikcionál, vydaný pro katolickou církev biskupskou konferencí v roce 1994, obsahuje zhruba 60

¹ Viz článek *Žehnání vína*, v tisku.

nejrůznějších žehnacích ritů². A tak pro tento příspěvek vybírám žehnání k narozeninám a provádím jeho analýzu³.

Požehnání

Požehnání lidí mělo v historii veliký význam a nebylo zanedbatelnou skutečností pro šťastný život člověka. Bible jej spojuje s obrazy opravdové plnosti a představuje jej krásně hmotně jako dary zdarma získané od Boha, např. jako rozsáhlé potomstvo, velká stáda bravu a skotu a bohaté pastviny... Skrze tyto obrazy se znázorňovala Boží blízkost člověku a plnost požehnání, které vstoupily do jeho života.

Také v díle církevních otců můžeme najít odkazy na to, jaký dopad má Boží požehnání na život člověka. Například sv. Augustin říká: „Rosteme, když nám Bůh žehná, a rosteme, když Boha chválíme“. Možná si tento fakt uvědomovali i Židé, protože většina židovských modliteb začíná právě žehnáním Bohu, konkrétními slovy „požehnaný je Hospodin...“, teprve potom se říká, proč je Hospodin požehnaný a za co se chválí... Beracha znamená v jednom významu také ‘obdarován’⁴.

Požehnání není jen jakékoliv pronesené slovo, je jím slovo, které se dotkne srdce člověka a změní ho k dobrému. Teprve takové slovo se může stát požehnáním. Když bychom použili jiný termín než český, např. řecký *eulogein* nebo *benectio*, mohli bychom to doslova přeložit jako ‘řici nebo vyslovit dobré slovo nad druhým’, řici takové ‘dobré slovo’, které má moc proměnit jeho život.

To nám dává tušit, jak je slovo v našem životě velice důležité a jak je potřeba vážit, jaké slovo vložím na druhé, jestli dobré, nebo zlé. Je možné vyslovit jak slovo požehnání, které působí dobro v životě člověka, tak slovo prokletí jako špatné slovo o bližním, jako stín temnoty, který druhé spoutává a svazuje (Ef 4, 29–30). Křesťanství nás učí, že je důležité propůjčit svůj hlas požehnání, že to má svůj význam a že jsme všichni povoláni k tomu stát se dědici požehnání⁵. máme tedy být služebníky dobrého slova, nikoliv smrti.

Za jediné slovo, které mělo v minulosti takovou sílu, že dokázalo změnit zlořečení v požehnání, tedy špatné k dobrému, a dokázalo osvobodovat od zla, se odjakživa považovalo jméno Boží (Ne 13, 2; Dt 23, 6). Proto se žehnání děje zásadně ve jménu

² Česká verze má ve srovnání s americkou pouze poloviční rozsah a neuvádí vlastní text pro životní výročí či jubileum jako verze americká, na závěr ale přikládá text žehnání pro jiné příležitosti.

³ Po krátké konzultaci s odborníky jsem zvolila liturgické texty, tak, jak by se pro tuto příležitost pravděpodobně v praxi vybíraly.

⁴ Michael Špilar, přednáška: *At' nad vámi Hospodin rozjasní svou tvář*, XIV KCHK, 2.–6. července 2003, Ostrava, audiokazeta, vydalo studio Telepace, Kostelní Vydří.

⁵ Bible dokonce říká, že jsme povoláni k tomu, abychom „žehnali“ (Nu 23, 20 nebo 1P 3, 8–9), že nemáme používat zlořečení – zlé slovo, ale dobrořečení – dobré slovo.

Božím. Blížkost Boží tváře totiž zahání nepřítele, takže požehnání vložené na člověka zahání nepřátelství a zlo. Boží blízkost znamená také Boží ochranu a pokoj.

Účelem textu požehnání je požehnat a posvětit konkrétní osobu. Jde o slova vyslovovaná ve víře, a to jak na veřejné, tak osobní rovině. Všem žehnáním je společná fixovaná a ustálená forma. Existují konkrétní doporučené texty, které se pravidelně při této příležitosti používají. Všechna požehnání mají shodnou strukturu: úvod (znamení kříže, pozdrav nebo úvodní slovo), čtení biblického úryvku (po čtení může následovat i krátká promluva), obřad žehnání (přímiluvy; žehnací modlitba, kterou celebrant pronáší se vztaženými rukama; po modlitbě může celebrant použít svččenou vodu, příp. okuřování kadidlem) a závěr (závěrečné požehnání jednoduchou nebo slavnostní formou⁶).

V textu se ojediněle mohou objevit řídké archaismy (*rozhojňovat se, obracet se v prach*), biblická pasáž s úryvkem z žalmu je charakterizována četným opakováním (*Nauč nás počítat naše dny!*) a má z části specificky prozodické vlastnosti (např. dvojerší).

Požehnání fungují jako performativa – když se pronáší, nastává jiná, ryze duchovní skutečnost. Jazyková znalost konkrétních formulí požehnání není dostačujícím faktorem pro to, aby došlo k performativnímu aktu, ve kterém by nastala určitá změna, tj. osoba žehnaná by se stala osobou požehnanou.

Dalším zásadním předpokladem této správně pojaté komunikační situace je vztah mezi žehnajícím, který má pravomoc žehnání udělovat, a žehnaným, který svou vůlí žehnání přijímá. Žehnání jsou tak rozdělena podle pravomocí osob, které je mohou udělovat. Některá žehnání uděluje papež, jiná biskup nebo kněz, členové řádu nebo jejich představení a některá žehnání může udělit i jáhen, katecheta, nebo dokonce věřící laik. K liturgickému žehnání tak dochází, jako u dalších performativ, pouze v kontextu daných sociálně-kulturních pravidel a zvyklostí.

Slovo *žehnání* a jeho další formy jako *žehnej, požehnej* apod. je primárně spojováno s oblastí náboženskou, i když se s nimi můžeme okrajově setkat například ve zdvořilostních obrazech běžné komunikace (*Požehnej pámbu...*). K vyslovování slov *požehnej, požehnej pámbůh* dochází v nenáboženském kontextu dnes již velmi zřídka. Při loučení a poděkování lze tyto obraty ještě ojediněle zaslechnout, spíše je to však příznačné pro okruh lidí věřících. I v případě, že by se však tato slova použila při příležitosti loučení, pozdravů a díků s úmyslem vyjádřit přání duchovního dobra, mívají čistě komunikativní neuvědomělou funkci. Lze je spíše považovat za výrazy solidarity, dobré vůle, uznání a pochvaly. „V ústním vyprávění mohou být nositelem určitého emocionálního náboje. Mluvíci těchto slov používá, aby jimi manifestoval svůj postoj nebo hodnotil situaci. Tato slova se pak mohou stát zároveň signalizačními prostředky o tom, jak je mluvíci zapojen do textu“⁷.

⁶ Viz článek *Žehnání vína*.

⁷ Sawyer, J.F.A. & Simpson, J.M.Y.: *Concise Encyclopedia of Language and Religion*, Elsevier, Oxford 2001, s. 242.

Oslovování Boha a obracení se k němu v textu o pomoc je běžné. Značná část náboženské komunikace má rituální povahu. Můžeme vést spory o tom, zda formální text podle určitého vzoru má jistou návaznost na mezilidské zdvořilostní projevy a tvoří další článek vývoje a vlivu sakrální sféry⁸.

Závěrečné přání

Jubilantka jistě dobře zná biblická slova, která Mojžíš předal Áronovi, aby jimi žehnal izraelský národ. Mojžíš vysvětluje, že když Áron na Izraelce vloží Boží jméno, tak jim požehná sám Bůh, a i kdyby se situace zdála zcela beznadějná, Bohu se nemůže vymknout z rukou. (My nakonec víme, že v síle tohoto požehnání došel izraelský lid až do země zaslíbené, do země hojnosti, země mléka a medu, do země tehdy úrodných pastvin.) Přidržíím se tedy Mojžíšovy rady a zopakuji ta slova, která tehdy zazněla, aby přinesla to, co je právě potřeba. Jsou to slova, která měla přinést světlo na cestu ve chvíli, kdy izraelský lid nevěděl, kudy dál... Jsou to slova požehnání na cestu životní, cestu vědeckou, cestu osobního života, cestu, která se před naší jubilantkou otevírá dál...

At' Hospodin ti žehná
a chrání tě,
at' Hospodin rozjasní nad tebou svou tvář
a je ti milostiv,
at' Hospodin obrátí k tobě svou tvář
a obdaří tě pokojem.

(Nu 6, 24–26)

Michaela Lašťovičková, Praha

Na českém festivalu o česko-polských literárních vztazích

Festival českého jazyka, řeči a literatury Šrámkova Sobotka, pořádaný každoročně v rodišti básníka Fráni Šrámka v Sobotce na Jičínsku, proběhl letos ve svém 48. ročníku. V prvním červencovém týdnu se zde scházejí milovníci a vyznavači češtiny – té mluvené i literární, většinou učitelé češtináři (ze škol základních, středních i vysokých) a holdují zde mateřštině jako své profesi i zájmu. Nutno podotknout, že ne nekriticky, naopak. Odborné přednášky se věnují aktuálním otázkám literatury a jazyka i jejich odborné reflexe, doprovodné kulturní programy (divadelní představení, divadlo poezie a jiné formy recitace, včetně autorského čtení v literárních večerech, výstavy výtvarného umění, koncerty) jsou tematicky spjaty s každoročně obměňovaným „heslem“ festivalu.

⁸ Sawyer, J.F.A. & Simpson, J.M.Y.: *Concise Encyclopedia of Language and Religion*. Elsevier, Oxford 2001, 241–242.